

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Kaido Veski

KUTSE- JA KODANIKUÕPPE KORRALDUS NING TAOTLUSED
VIRUMAA RAHVAÜLIKOO LIS AASTATEL 1925-1940

bakalaureusetöö

Juhendaja: Karmen Trasberg

Läbiv pealkiri: Kutse- ja kodanikuõpe Virumaa Rahvaülikoolis

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Karmen Trasberg (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Piret Luik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2016

Resümee

Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada välja aastatel 1925-1940 Kundas tegutsenud Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtted, kutse- ja kodanikuõppe korraldus ning peamised taotlused. Seda põhjusel, et kuigi vabahariduse rolli kutse- ja kodanikuõppes ning aktiivses kodanikuosaluses peetakse oluliseks, on tähelepanuta jäänud esimese Eesti maatüüpi rahvaülikooli taotlused ja unikaalne kogemus. Uurimuse käigus töötati eesmärgist tulenevalt läbi avalikud digitaliseeritud ajakirjanduse andmebaasid ning Eesti Rahvusrhiivis asuvad Virumaa Rahvaülikooli Seltsi asutamise- ja tegevusdokumendid ühes kirjavahetusega. Dokumentide tõlgendamise ja analüüsimise käigus selgus, et Virumaa Rahvaülikooli asutamisel lähtuti tollastest hariduspoliitilistest suundadest ja haridussüsteemi vajadustest ning võeti aluseks naabermaade sarnaste õppeasutuste positiivsed kogemused. Keskenduti eelkõige maapiirkondadest pärit noortele, eesmärkidena sõnastati nende silmaringi ja maailmavaate arendamine ning isamaaline kasvatus. Eesmärkide teostamiseks oli koostatud erinevatest õppeainetest, praktilisest ja teoreetilisest lähenemisest ning ühisest elukorraldusest tihedalt läbi põimunud mitmekesine õppekava, mida toetas üheskoos elamine ja üksteiselt õppimine. Kooli peamiseks taotluseks oli noorsoo kasvatamine ühiskondlikult teadlikumaks ja aktiivsemaks.

Märksõnad: rahvaülikool, vabaharidus, kutseõpe, kodanikuõpetus.

Abstract

Title: The organization and the aims of the vocational and civic education in (a folk high school) Virumaa Rahvaülikool between 1925-1940.

The aim of the current thesis was to clarify the operating and founding principles of the folk high school *Virumaa Rahvaülikool*, to enlighten the main goals and essence of it during its operating period in Kunda from 1925 to 1940. Although the role of non-formal education has always been considered important in vocational and civic education as well as in active community participatory, the focus has not been on the unique experience and aims of the first Estonian rural folk high school. The sources for current survey have been different public digital media databases and the National Archives of Estonia - establishment documents and other relevant documents including correspondence of the association of folk high school *Virumaa Rahvaülikooli Selts*. The document analysis and interpretation revealed that the foundation of the folk high school *Virumaa Rahvaülikool* was motivated by the trends in educational policy and needs of the education system of the era. What is more, the positive examples of the similar education institutions in neighboring countries were used as models.

The target group of the folk high school *Virumaa Rahvaülikool* was rural youth, their objectives were related to broadening their minds and patriotic education. *Virumaa Rahvaülikool* had a varied curriculum which included different subjects combined with practical and theoretical approach, supported by the experiences gained through living in a dormitory and learning together. The mission of the school was to enlarge youths knowledge about the society and to activate them.

Keywords: folk high schools, non-formal education, vocational education, civic education.

Sisukord

Resümee	2
Abstract	2
Sissejuhatus	5
Vabaharidustöö ja rahvaülikoolide kontseptsioon mujal maailmas	6
Üldine hariduskorraldus ja vabaharidustöö idee areng Eestis 1920.-1930. aastatel	7
Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused.....	11
Metoodika.....	11
Tulemused ja arutelu	13
Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtted.....	13
Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe korraldus.....	18
Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe peamised taotlused	21
Tänuõnad	24
Autorsuse kinnitus.....	25
Kasutatud kirjandus.....	26
Arhiividokumendid	27
Lisa 1	28

Sissejuhatus

Huvi käesoleva teema vastu sai alguse ülikooliõpingute esimesel kursusel, mil aine „Pedagoogika alused“ käigus tuli autoril teha lühike uurimus vabalt valitud pedagoogikaajaloo teemal. Valituks osutus autori kodukandis Kundas aastatel 1925-1940 tegutsenud Virumaa Rahvaülikool. Lühiuurimuse käigus selgus, et kooli näol on tegemist üsna tähelepanuväärse nähtusega Eesti haridusmaastikul – kooliga, mis lähtus oma põhimõtetes põhjamaade tüüpi rahvaülikoolidest. Kui Taanis, Rootsis, Soomes ja mujalgi tegutsevad taolised õppeasutused endiselt edukalt, siis Eestis ei ole peale Virumaa Rahvaülikooli sulgemist okupatsioonaja alguses enam ühtegi sisuliselt sarnast kooli rajatud.

Virumaa Rahvaülikool sõnastas oma eesmärkidena pakkuda edasiõppimisvõimalusi maanoortele, kel majanduslikel või muudel põhjustel puudus mujal selleks võimalus. Samuti kasvatada oskusliku kutse- ja kodanikuõpetuse sidumise abil oma õpilastest ühelt poolt eelkõige oskuslikud taluperemehed ja -naised, teisalt aga noored, kes oleksid oma kodukandis hiljem laia silmaringiga ja patriootlikud eestvedajad (Ruus, 1936 I).

Varasematest uurimustest Virumaa Rahvaülikooli kohta peab töö autor olulisemaks 1978. aastal Eduard Rajari poolt kirjutatud bakalaureusetööd „Virumaa Rahvaülikool 1925-1940“. Selles antakse ülevaade kooli loomisest, selle majanduslikust olukorrast, õppetöö korraldusest, kooliga seotud isikutest ning ka vilistlaste tegevusest. Töö suurimaks väärtuseks on eelkõige lisad, mille hulgas on statistilisi andmeid kooli kohta ning kogutud suulised teated vilistlastelt. Uurimus kannab endas kahtlemata n-ö ajastu vaimu, sisaldades hulgaliselt okupatsioonijale omast väljenduslaadi ning mõneti ka esimese vabariigi valitsuse otsuseid kritiseerivaid hinnanguid. Tähelepanuväärne on, et Eduard Rajari on teinud oma tööst ka toimetatud variandi (käsikirjaline, asub Viru-Nigula koduloomuuseumis), kust taolised hinnangud on välja jäetud või oluliselt pehmemalt sõnastatud.

Vabaharidustöö üldises korralduses orienteerumiseks ning üldise konteksti mõistmiseks kasutas töö autor Kodanikuühiskonna Sihtkapitali poolt erinevatel aegadel toetatud ja läbi viidud uuringuid, mis on kätte saadavad organisatsiooni veebilehel. Tutvumaks Eesti vabahariduse rolli ja suhtega teistesse haridusvormidesse, andis hea ülevaate R. Valgmaa, T. Jäägeri, E. Nõmme ja I. Eesmaa 2003. aastal koostatud kogumik „Eesti vabaharidusliku koolituse analüüs“, milles vaadeldakse lähemalt Eesti ja põhjamaade vabahariduse võrdlevaid momente, Eesti vabahariduse arengut arvudes aastatel 1993-2000, vabahariduslikus koolituses õppijate kontingenti, nende ootuseid, hoiakuid jms.

Valdkondlike põhimõistete ning Euroopa kodanikuhariduse juures silmas peetavaid suundi aitas selgitada T. Esko 2012. aastal tehtud uurimus „Kodanikuharidus,

kodanikuväärtused ja nende dünaamika uutes ja vanades demokraatiates“. Tööst ilmneb, et kodanikuharidus riiklikul tasemel omab mõju demokraatliku kodakondsuse ideega seotud kodanikuosalus- ja väärtushinnangutele (Esko, 2012).

Lähtudes eelnevast seisneb uurimisprobleem selles, et kuigi peetakse oluliseks vabahariduse rolli kutse- ja kodanikuõppes ning aktiivses kodanikuosaluses, on tähelepanuta jäänud esimese Eesti maatüüpi rahvaülikooli taotlused ja unikaalne kogemus. Kõrvutades seda sooviga õppida lähemalt tundma rahvaülikooli ja piirkonna ajalugu, sõnastati **bakalaureusetöö eesmärgiks** selgitada Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtteid ning tollaseid kutse- ja kodanikuõppe taotlusi.

Eesmärgini jõudmiseks töötas autor läbi avalikud digitaliseeritud ajakirjanduse andmebaasid, leidmaks Virumaa Rahvaülikooli ja tollase vabaharidustööga seotud kirjutisi ning kooliga seotud Eesti Rahvusrühvi materjalid. Uurimisküsimustest lähtuvalt töötati läbi Virumaa Rahvaülikooli Seltsi asutamise- ja tegevusdokumendid ning kirjavahetus.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Kõigepealt annab autor ülevaate vabaharidustöö ja rahvaülikoolide kontseptsioonist mujal maailmas, tutvustatakse Virumaa Rahvaülikooli tekkimise ajaloolist tausta ning Eesti üldist hariduskorraldust ja vabaharidustöö idee arengut 1920.-1930. aastatel. Töö teises osas esitletakse uurimuse metoodikat. Kolmandas osas tutvustatakse töö tulemusi ja arutletakse nende üle. Tulemuste osa jaguneb omakorda vastavalt uurimisküsimustele kolmeks alapeatükiks, kus käsitletakse lähemalt Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtteid, kutse- ja kodanikuõppe korraldust ning peamisi taotlusi.

Vabaharidustöö ja rahvaülikoolide kontseptsioon mujal maailmas

Rahvaülikoolide idee on pärit Inglismaalt. Seal levis see Skandinaaviasse, kus arenes omanäoliseks rahva täienduskooliks. Eestisse omakorda jõudis idee 20. sajandi alguses ja sai uue hoo sisse peale esimest maailmasõda (Laane, 1994).

Rahvaülikoolid võib jagada teatud kriteeriumite põhjal kaheks. Ühelt poolt oli rahvaülikooli eesmärgiks anda üldhariduskoolist lahkunud noortele võimalus elukestvaks õppeks. Seda pakuti populaarteaduslike loengute ja diskussioonide vormis 24 nädala jooksul ning oli sellisel kujul mõeldud eelkõige linnanoortele, kirjanduses tuntud n-ö linnatüüpi rahvaülikoolina. Esimene taoline tegutses Tallinnas alates 1917 (Vender, 1929).

Maanoortele mõeldud koolitüübile (ka maatüüpi, Põhjamaade tüüpi rahvaülikool) pani 19. sajandi alguses esmalt ideena aluse Nicolae Frederik Severin Grundtvig (1783-1872), teoks tegi selle aastal 1851 Taanis Ryslingis kooliõpetaja Christen Kold (Kulich, 2002).

Grundtvigi peamine idee oli, et rahvaülikooli õppekava ei peaks olema miski, mis on väga konkreetselt paika pandud, vaid peab olema eelkõige „elav, silmaringi laiendav, elumõistet süvendav“ (Rahvaülikool maal, 1924 lk 10). Grundtvig keskendus oma kontseptsioonis just talurahvale suunatud koolitübile, uskudes, et „alamrahvas“ vajab haridust ja peab oskama seda ka muutavas ajas kasutada (The History and Philosophy of the Nordic Folk School Movement, s.a.). Tähtis oli ka see, et koolid oleksid rahvuskeelsed, tagamaks juurdepääsu kõigile soovijatele ning et praktilise ametiõppe kõrval pööratakse tähelepanu kodanikuks olemisele, mis toetab rahvuslikku iseteadvust. Kooli juhtmõtteks ei olnud mitte teadmiste kindel hulk, vaid iseseisva mõtlemisoskuse arendamine, seetõttu peeti oluliseks iseõppimist kogukonnapõhistes õpiringides (Maliszewski, 2014). Suure tähelepanu osaliseks sai maailmavaate ja patriotismitunde arendamine (Kinkar, 1993). Need ideed panidki aluse vabahariduse traditsioonile – rahvaülikoolidele tekkele, kus õpilased elasid koos ühiselamutes ning arendasid end ühiste ettevõtmiste käigus.

Taanist levis idee 19. sajandi teises pooles ka mujale Skandinaaviamaadesse (Kulich, 2002). Ideega harjumine võttis muidugi veidi aega – nii asutati Rootsis esimene kool 1868 (Maliszewski, 2014). Soomes räägiti ideest ajakirjanduses samal aastal, kuid oma rahvaülikoolini jõuti alles 1889. Aastaks 1925 tegutses Soomes 39 rahvaülikooli, millest 28 soomekeelset (Rahvaülikool maal, 1924). Soome tuntuimad rahvaülikoolid olid 1893 loodud Lahti rahvaülikool, millest kujunes Soome suurim vabahariduslik õppeasutus ning Põhja-Savo rahvaülikool. Mõlemas õppis ka eestlasi (Kinkar, 1993). Viimasele viidatakse sageli ka Virumaa Rahvaülikooli vajalikkust põhjendavates ajakirjanduses ilmunud artiklites. Soome rahvaülikoolid keskendusid oma tegevuses nii ametiõppele kui ümberõppele, läbivateks põhimõteteks oli patriotismi, vastutustundliku kodanikuõppe, eneseteadvuse ja -arengu ning sotsiaalse toimetuleku taotlus (Leskinen, 1968).

Kuigi rahvaülikoolide idee oli tuntud praktiliselt kõigis Ida-Euroopa maades, jõuti nende asutamiseni vaid Poolas, Ungaris, Leedus, Lätis ja Eestis (Kulich, 2002).

Üldine hariduskorraldus ja vabaharidustöö idee areng Eestis 1920.-1930. aastatel

20. sajandi esimesel poolel elas kogu Euroopa haridusmaastik üle olulisi paradigma muutusi – üldise tunnustuse sai reformpedagoogika, mille järgi vajasid noored senisest oluliselt erinevat ettevalmistust. Varem pedagoogika keskmes seisnud õpetaja asemel keskenduti laste sünnipäraste võimete ja individuaalsete eripärade arendamisele ja seda ka õppematerjali osas – need viidi vastavusse laste arengutasemega ning töötati välja terve rida uusi meetodeid (Andresen, 2003).

Esimese Eesti omariikluse perioodi hariduspoliitika eesmärgiks oli emakeelse, rahvusliku ja demokraatliku kooli rajamine. Seda aega ilmestab vilgas seadusloome, pikk menetlusperiood ja raskelt sündinud kompromissid. Sageli olid esialgsed plaanid tegelikult realiseeritust oluliselt ambitsioonikamad ning nende ellu viimine kujunes olemasoleva süsteemi ümberkorraldamise tõttu keeruliseks, eeldades sagedasi muutusi õppekavades ning isikkoosseisus (Trasberg, 2011). Küll aga õnnestus edukalt sisse viia üldhariduse põhimõte, mille järgi tuli maailma tunnetama ja tundma õppida mitte üksikute ainete, vaid eluliste tegevuste kaudu (Andresen, 2003).

Koolikorralduse aluseks sai omariiklusaastatel ühtluskooli põhimõte. Selle eesmärgi saavutamiseks likvideeriti koolitüüpide paljusus ning madalamalt kooliastmelt kõrgemale üleminekuks viidi programmid omavahel kooskõlla. Algkool oli 6-klassiline, tasuta ning kohustuslik kuni 16. eluaastani, samas piirdus see kohustus majanduslike raskuste ja õpetajate vähesuse tõttu 1930. aastani nelja klassiga (Laur, Pajur & Tannberg, 1995). 1934. aastal läbi viidud koolireform lühendas koolikohustust 14. eluaastani. See omakorda tõi kaasa maaõpilaste lahkumise koolist ning vähendas koolikohustuse täitmist (Trasberg, 2011). Gümnaasium oli 5-klassiline, tasuline ja vabatahtlik (Laur et al., 1995). Samas peegeldab koolihariduse tähtsuse teadvustamist ning ette võetud reformide edukust fakt, et 1925. aastal, mil avati Virumaa Rahvaülikool, jäi koolist kõrvale vaid 3,4% kooliealistest lastest ning sedagi peamiselt Petserimaa arvelt (Andresen, 2003).

Kõlblus- ja kodanikuõpetust peeti üldhariduskoolides väga oluliseks. Juba 1919. aastal kinnitatud rahvakoolide tunnikava nägi ette ühiskonnateaduse õpetamist kahe nädalatunni ulatuses. 1923. aastal algkoolide tunnikavas oli aga juba kodanikuteaduse aine, mille sisuks soovitati ühiskonnaloo, kodanikuõiguste ja -kohustuste ning kodanikueetika tutvustamist (Läänemets, 1995). 1928. aastal kehtestatud õppekavad seadsid üheks eesmärgiks oskuste ja teadmiste andmist, mis on olulised igale kodanikule „demokraatliku ühiskonna väärtusliku liikmena“ (Algkooli õppekavad, 1928). Siin õppekavades seati kodulugu koos kõlblus- ja kodanikuõpetusega esikohale, samas jäeti õpetajatele vabadus läheneda temale isikupäraselt, arvestades kohalikke olusid. Nii koostas iga kool ise koduloo õpetamiseks sobiliku töökava, lähtudes piirkondlikest oludest ja loodusest. Andresen (2003) märkis, et kodulugu peeti „ideaalseks, õppeaineid ühendavaks“ valdkonnaks (lk 172). Esimene kool, kus taoliste põhimõtete rakendamist Eestis katsetati, oli Rakvere Õpetajate Seminari harjutuskool (Andresen, 2003).

Kuna vanast hariduskorraldusest ei olnud eeskujusid võtta, puudus vabariigi algusaastail kindel kutsehariduse süsteem (Andresen, 2003). Ka tollal tekkisid probleemid keskharidusega

noortega, kes kõrgharidust omandama ei pääsenud ning tekkis vajadus suunata enam tähelepanu ja vahendeid kutseharidusele (Laur et al., 1997). Tõsisemalt võeti teema arutlusele 1922. aastal, kaks aastat hiljem sai kutsekoolide võrgustiku rajamine hoo sisse (Andresen, 2003). Muutus nägi arvuliselt välja järgmine: 1924/25. õppeaastal 42 kutsekooli 2200 õpilasega, 1939/1940. aastal 177 kutsekooli 13 000 õpilasega (Laur et al., 1997). 1937. aastal kehtima hakanud kutsehariduslike õppeasutuste seadus reguleeris kutsekoolid vastavaks ühtluskooli süsteemile, mistõttu see ei olnud enam ummiktee hariduses (Andresen, 2003).

Vaatamata jõupingutustele, püsis kutsehariduse maine madal. Nii hariduspoliitikas kui ka inimeste hoiakutes tähtsustati üldharidust, mistõttu pöörati gümnaasiumiharidusele suuremat tähelepanu kui kutseharidusele. Samas kritiseerisid paljud haridustegelased selliseid hoiakuid. Näiteks koolinõunik Julius Grüntal selgitas seda Vene ajast pärit hoiakuga eelistada nn „puhast tööd“ ja usku, et gümnaasiumiharidus iseenesest tagab niisuguse töö. Ta osutas, et gümnaasiumist väljalangenute arv on suur ja see koolitüüp peaks olema pigem ülikooliastujate taimelavaks (Grüntal, 1937). Ka haridusministeeriumi peainspektor Henrik Norman tõi välja, et igal aastal peale gümnaasiumide lõpetamist hakkab tööd otsima ligi 1000 noort, kes kõrgkooli ei pääse, kuid kel puudub ka ametialane väljaõpe, samas on Eestis suur puudus oskustöölisest ja tehnilisest kaadrist (Norman, 1936). Sellised väljaütlemised mõjusid innustavalt ka vabaharidustööle ja erinevate koolitüüpide arengule.

Eesti vabaharidustööd koordineeriti enne 1923. aasta detsembris toimunud I Eesti hariduskongressi haridusministeeriumist, Eesti Karskusliidust Tartus ja Tallinna Rahvaülikooli Seltsist. Mainitud kongressil võeti vastu otsus asutada hariduslike seltside keskselts – Eesti Haridusliit (Eesti esimene hariduskongress, 1923). Selle peamiseks kandvaks ideeks oli soov juba tegutsevate seltside tegevuses avalduvate vabahariduslike püüdluste ajakohastamine, nende tõhusamaks ja intensiivsemaks muutmine. Leiti, et vabaharidusel on sama oluline roll kui tavapärasel kooliharidusel, kuna tema ülesandeks on luua struktuur sellele, millele koolis alus pandi (Laane, 1994).

Vaadeldes kongressil vastu võetud resolutsioone, mõjuvad need küllaltki pateetiliselt. Nii kutsutakse osalisi üles „suuremale elulähedusele“, „maaelu elamisväärsamaks muutmisele“, „õpiringide mõjukamaks muutmisele“ jne (Laane, 1994). Selle kõige konteksti ja tollast diskursust arvestades püüti aga ilmselt tähelepanu juhtida vajadusele kooli- ja vabaharidust terviklikult ja üheskoos arendada. Vabaharidustöö olulisusele esimese omariikluse ajal viitab oma artiklis ka Kiisel (1937), tuues välja statistika, mis viitas probleemidele tollases Eesti hariduses. Nimelt piirdus umbes 31% eesti noortest vaid algharidusega, tervelt 42% oli aga lõpetamata algharidus, mis seadis piirid ka edasise hariduse

omandamisel. Just vabahariduse kaudu enesetäiendamisevõimaluste leidmine oli nende jaoks reaalne valik.

Eesti Haridusliidu tegevuse saab üldiste aluste põhjal jagada kolmeks: vabaharidustöö (sh kursuste, loengute, raamatukogunduse ja rahvaülikoolide arendamine), maateater ehk väikelavade lavakunsti arendamine ja kolmandaks kahele eelpool välja toodud suunale materiaalse baasi kindlustamine (Laane, 1994). Ühtlasi tähendas see rahvamajade võrgustiku välja arendamisele kaasa aitamist, õppevahendite soetamist, konsulteerimist jmt. Väljatoodust esimene (eelkõige just rahvaülikoolide asutamine ja arendamine) oli Laane (1994) sõnutsi Eesti Haridusliidus ühe tähtsama sihteesmärgi ja avaldusvormina pidevalt päevakorral.

Eesti Haridusliidul oli üsna kandev osa ka seltsitegelaste kursuste läbi viimisel terves Eestis. Polnud sugugi juhus, et esimene taoline leidis aset just Virumaa Rahvaülikoolis, täpsemalt 1926. aasta märtsis. Ka Virumaa Rahvaülikooli õppekavas oli vabaharidustöö metoodikale olulist tähelepanu pööratud (Laane, 1994).

Seltsi liikmeskond kasvas selle loomisest peale, ulatudes 1937/38. tegevusaastal 587-ni. (Laane, 1994). Samas pole teada, kui palju vabaharidustööga tegelenud organisatsioone tollal kokku oli. Laane (1994) toob välja, et ajalehe Vaba Maa kaastöölise hinnangul võis neid aastal 1936 olla koguni 7500. Samas oli selge, et paljud nendest olid üsna passiivsed ning aktiivsem osa oli siiski Haridusliidu ümber koondunud.

Üheks Eesti Haridusliidu kanda olnud rolliks oli ka koostöövõimaluste otsimine erinevate organisatsioonide vabaharidustegelastega. Nii tehti 1937. aasta 14.-16. augustil taaskord Kundas algust vabaharidusega tegelevate inimeste suvepäevadega. Osalejaid oli ca 50 ning lektorite hulgas oli mitmeid haridus- ja kultuuritegelasi. Peamine sihiseade oli suunatud rahvaülikoolidele ja õpiringidele. Korraldati ka arutlusi ning ühiseid ekskursioone lähiümbrusesse (Laane, 1937).

Eesti Haridusliidu, nagu ka teiste omaaegsete keskorganisatsioonide tegevusest annab väga hea ülevaate regulaarselt ilmunud ajakiri. Kuni aastani 1926 see puudus, informatsiooni avaldati Eesti Karskusliidu poolt välja antud ajakirjas Külvaja. Aastatel 1927-1933 anti välja ajakirja pealkirjaga Vabaharidustöö ning seejärel juba uuendatud kujul nimetusega Areng. Ajakirjades anti üldist informatsiooni, tutvustati Põhjamaade vabaharidustöö korraldust ja põhimõtteid, tehti kokkuvõtteid kodumaistest kogemustest ja algatustest ning üsna süstemaatiliselt ülevaateid Eesti Haridusliidu tegemistest ja statistikast. Autorite ring oli küllaltki lai, ulatudes üle 150 erineva kirjutajani. Nende hulgas oli nii koosseisulisi töötajaid kui ka kaastöölisi väljapoolt toimetust ja seltsi (Laane, 1994).

Niisiis oli Eesti Haridusliidu üheks oluliseks tegevussuunaks rahvaülikoolide arendamine ning selle toetamiseks avaldati regulaarselt ka erinevaid kirjutisi. Nendest ja Eesti esimesel hariduskongressil vastu võetud resolutsioonidest sai omakorda innustust tollane Virumaa riigimaade ülem A. Thomson, kelle algatusel asutati 1924. aastal Virumaa Rahvaülikooli Selts (Ruus, 1936 II). Hilisematel aastatel kuulus pikalt Eesti Haridusliidu juhatusse ka Virumaa Rahvaülikooli juhataja Jaan Ruus, kelle vastutusalaks oli just rahvaülikoolide toimkonna tegevuse korraldamine (Laane, 1994).

Linnatüüpi rahvaülikoolide tegutses esimestel iseseisvusaastatel Eestis kokku 9, neist esimene, millest kujunes ka suurim ja laiade tegevusaladega, Tallinnas, Tallinna Rahvaülikoolide Seltsi ülalpidamisel (Kinkar, 1993). Maatüüpi koolide tegutses enne teist maailmasõda kokku 4, nendest päris esimene, eestirootslaste põllutöö- ja rahvaülikool, Pürksis (Kulich, 2002).

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Kuigi varasemalt on uuritud kodaniku- ja vabaharidust laiemas kontekstis, on Eesti esimese maatüüpi rahvaülikooli taotlused jäänud oma unikaalsusest hoolimata konkreetsema tähelepanuta. Sellest tulenevalt on käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtteid ning kutse- ja kodanikuõppe taotlusi, millest lähtuvalt sõnastati kolm uurimisküsimust:

- 1) Millised olid Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtted selle loomisel?
- 2) Kuidas oli korraldatud Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe?
- 3) Millised olid Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe peamised taotlused?

Kuna käesoleva bakalaureusetöö fookus on Virumaa Rahvaülikooli tegevuspõhimõtetele ning kutse- ja kodanikuõppe korraldusel ja peamistel taotlustel, siis ei mahu sellesse kooli majandusliku olukorra lähem analüüs ühes põhjuste käsitlemisega ning kooli vilistlaste laiem mõju Eesti tolleaegsele kultuuriruumile. Siiski puudutatakse neid teemasid põgusalt vastavalt sellele, kuidas uurimuse käik neid ühel või teisel hetkel aktuaalseks muudab.

Metoodika

Käesoleva uurimuse näol on tegemist kvalitatiivse uurimusega, kus interpreteeritakse ajaloolisi allikaid. Põhiliseks kasutatud uurimismeetodiks on dokumendianalüüs. Autor otsis uurimisküsimustele vastuseid Virumaa Rahvaülikooliga seotud dokumente analüüsides ja tõlgendades.

Dokumentide kasutamise eelisteks on täpsus keelekasutuses ning võimalus töötada nendega uurijale sobival ajal. Samuti on tegemist kirjalike tõenditega, mida pole vaja transkribeerida ning mis kätkevad endas andmeid, mida nende koguja on oluliseks pidanud (Laherand, 2008).

Valimiks on peamiselt Eesti Riigiarhiivi materjalid Virumaa Rahvaülikooli tegevuse kohta (dokumendiotsingu märksõnadeks „Virumaa Rahvaülikool“, „Kunda Rahvaülikool“, „Virumaa Rahvaülikooli Selts“, „rahvaülikool Kundas“ jne), toleaeelses ajakirjanduses ilmunud artiklid ja kooli ning vabaharidustöö kohta välja antud trükised.

Riigiarhiivis leiduvad materjalid jagunevad üldjoontes kaheks: kirjavahetus erinevate ametkondade ja kooli vahel ning faktipõhised dokumendid (eelarved, aruanded, statistika jne), kuid leidub ka sisulisi ülevaateid kooli tegevusest, mis on kirja pandud koolijuhtide poolt ning erinevaid kooli tutvustavaid üleskutseid/teateid. Just isiklikud seisukohad ning arvamuse avaldamine kooli töötingimustest ja muust muudab küllaltki suure osa arhiivmaterjalist väärtuslikuks nende elulisuse ja inimliku konteksti seisukohast. Kokku töötas autor suuremal või vähemal määral läbi *ca* 1800 ühikut arhiividokumente.

Ajakirjanduses ilmunud artiklite leidmist lihtsustas digiteeritud Eesti ajalehtede andmebaas DEA ning digitaalarhiiv DIGAR. Kuna nende andmebaaside kaudu on vanem perioodika lehitsetav nii märksõnade kui kalenderkuva alusel, kasutas töö autor siin ajalist dateeringut (periood 1925-1940) ning märksõnu „Virumaa Rahvaülikool“, „Kunda Rahvaülikool“, „Rahvaülikool Kundas“. Ajalehtedes Päevaleht ja Postimees, ajakirjades Põllumees, Üliõpilasleht, Kaja jne ilmunud artikleid kasutas autor peamiselt tollase konteksti mõistmiseks. Sisukat ning huvitavat materjali pakkusid Eesti Haridusliidu välja antud ajakirjad Areng ja Vabaharidustöö, kus ilmus regulaarselt tollaste rahvaülikoolide tegevust tutvustavaid kirjutisi ning ka tõsisemaid arutelusid sellist tüüpi koolide tegevuse kohta. Karl Laane „Eesti Haridusliit 1924-1940“ ning Feliks Kinkari „Vabaharidus Eestis (1918-1940)“ tuginevad suuresti just nendes ajakirjades ilmunud artiklitele, kuid sisaldavad hulgaliselt viiteid ka teistele valdkondlikele allikatele, mida autor võimalusel juurde luges. Ajaloolise osa uurimine pakkus veel töö viimase staadiumini hulgaliselt avastamisrõõmu ning täiendas rikkalikult autori teadmisi värvikate nüanssidega valdkonnast.

Bakalaureuse töö autor püüdis leida kontakti ka kooli vilistlastega. See osutus arvatult keeruliseks, kuna viimane lend lõpetas kooli juba 76 aastat tagasi ning nende eeldatav vanus peaks olema üle 90 aasta. Siiski õnnestus autoril saada kontakt kooli vilistlasega, Tallinnas elava Ludmilla Soega. Vestlus temaga ei leia käesoleva uurimuse kontekstis otsest kajastamist, kuid aitas autoril avada konteksti ning hinnata allikafaktide usaldusväärsust.

Kvalitatiivse dokumendianalüüsi usaldusväärsuse üheks kriteeriumiks peetakse analüüsikäigu detailset registreerimist, mille abil saab uurija selgitada saadud järelduste kujunemisteed (Kalmus, Masso & Linno, 2015). Et ajalooliste allikate andmestik on eriti mitmekihiline ja rikkalik, on selles orienteerumiseks vajalik dokumenteerida kogu andmetöötluse protsess. Siin lähtus autor soovist teha seda märkmete ehk memode vormis: „Memode kirjutamine aitab uurijal materjalis orienteeruda ning oma tõlgendusi ja oletusi meeles pidada“ (Kalmus et al., 2015). Memodesse pani uurija kirja kõik oletused, tõlgendused, seletused jne, mis töö käigus tekkisid ja mida sai kasutada tulemuste esitamisel ja tõlgendamisel.

Tulemused ja arutelu

Virumaa Rahvaülikooli asutamise- ja tegevuspõhimõtted

Eestikeelse maatüüpi rahvaülikooli avamisest Eestis hakati rääkima ligikaudu 15 aastat varem, kui see Kundas 1925. aastal teoks sai. 1911. aasta Eesti Üliõpilaste Seltsi poolt välja antud Sirvilaudades esitas J. Tõnisson vastavasisulise üleskutse, kuid mingite reaalsed sammudeni ei jõutud. Peale 1917. aasta revolutsiooni tõusis teema uuesti esile – Eesti seltskonnategelaste koosolekul sama aasta märtsis räägiti sellest juba päris tõsiselt. Järgnenud rahutud ajad ei lasknud aga taas ideel teoks saada. Konkreetsemad sammud selle realiseerimiseks astuti aastatel 1922-1924, mil asutati rahvaülikooli seltsid Järva- ja Tartumaal ning Virumaa Rahvaülikooli Selts tollase Virumaa riigimaade ülema A. Thomsoni algatusel (Ruus, 1936 I). Viimane oli nooruses õppinud Soomes Põhja-Savo Rahvaülikoolis (Ruus, 1936 II). Thomson sõnastab oma 1925. aasta kirjas riigivanemale peamiste eesmärkidena ilmavaate arendamise, isamaalise kasvatuse ja ideaalide loomise (ERA, 1108, 4, 584, l 87).

Kooli idee tutvustamiseks andis Virumaa Rahvaülikooli Selts oma asutamisaastal välja trükise „Rahvaülikool maal“, milles selgitati, mida rahvaülikool endast kujutab, kirjeldati lühidalt seda tüüpi koolide ajalugu ning senist tegevust naabermaades ja Eestis. Samuti ka põhimõtteid, millest Eesti esimest maatüüpi rahvaülikooli luues lähtuda kavatseti. Trükises viidatakse samadele põhimõtetele, millest lähtus ka 1923. aasta algkoolide tunnikavasse lisatud kodanikuteaduse aine (ühiskonnaloo, kodanikuõiguste ja -kohustuste ning kodanikueetika tutvustamine). Maa- ja linnatüüpi rahvaülikoolide erinevuse kohta kirjutatakse selles, et „nendel ülikoolide aga ei ole midagi ühist põhjamaa rahvaülikoolide iseloomuga. Need on õigemini süstematiseeritud üldhariduslised loengud, mis kuulajate silmaringi otsekoheste teadusliste ainete käsitamisel püüavad laiendada, kuid kasvatusline külg puudub neil täiesti.“ (Rahvaülikool maal, 1924, lk 20-21). Kõnealusel trükises rõhutati ka, et rahva

arengu aluseks on just rahvaülikooli idee ning haridustaseme võrdsustamine kõikides rahvakihtides. Viimane pole iseenesest kuigi originaalne, kuid tähelepanuväärne on, et väga konkreetselt nähti seda rolli just maatüüpi rahvaülikoolil.

Seltsi eesmärgiks põhikirja (ERA, 14, 3, 430, l 9-10) järgi oligi „maal asuva rahva vajaduseks rahvaülikooli asutamine ja selle ülevõlpidamine“ (l 9) ning muuhulgas sooviti korraldada ka erinevaid kursuseid, loenguid, õppereise ja üritusi. Samuti „hoolitseda koduse kasvatus ja noorsoo organiseerimise eest“ (l 9). Lisaks anti välja trükis „Virumaa Rahvaülikooli õppekavad“, kus tutvustati samuti kooli eesmärke ja tegevuspõhimõtteid ning mida levitati läbi maakondade koolivalitsuste üle terve Eesti. Selle järgi oli kooli tähelepanu suunatud eelkõige „külainimeste ja põllupidajate peale, teades seda, et just külasse on tarvis selgete waadetega ja tarvilikkude teadmistega varustatud inimesi, haritud seltskonna tegelasi“ (Virumaa Rahvaülikooli õppekavad, 1924, lk 1). Lisaks kirjutati trükises lahti koolis käsitlemisele tulevad õppeained ning kirjeldati ka põhilisi elamistingimusi.

Esimeses järjekorras asus selts otsima kooli tarbeks sobivaid ruume, personali ning toetajaid (Ruus, 1936 II). Viimaste leidmisel pidid kaasa aitama ka eespool kirjeldatud seltsi välja antud trükised. Eeldada võib, et kooli eesmärgid ja tegevuspõhimõtted olid tollal küllaltki võõrad ning seetõttu võttis kooli tutvustamine suure hulga ressursse. Põhjused peituvad ilmselt ka tollase kutsehariduse suhteliselt madalas maines ning gümnaasiumiharidusele sellest suurema tähelepanu pööramises.

Kooli asukohaks valiti vastavalt Asutava Kogu 10. oktoobril 1919 vastu võetud Maaseadusele riigistatud Kunda mõis. Mõis asus looduslikult kaunis kohas, Kunda jõe kaldal, ümbritsetuna pargist ning viljapuuaiast. Sellele oli hea ligipääs tänu raudteeühendusele Kundaga, härrastemaja oli suhteliselt avar. Samuti oli selles elektrivool (Rajari, 1978). Kooli ruumid remonditi, soetati inventar ning alustati koolijuhataja otsingutega. Pika kaalumise järel valiti selleks loodusteadlane ja endine õpetaja Gustav Vilberg (Vilbaste), kes sõitis kohe seltsi korraldusel Soome tutvuma sealsete rahvaülikoolidega (Ruus, 1936 II). Vilbaste tegi oma sõidust ka põhjaliku kokkuvõtte, milles kirjutab muuhulgas nõnda: „...valitseb meil praegu nooremate inimeste töös ja tegevuses pealiskaudsus, ... Nende puuduste kaotamisele on asunud põhjamaade rahvaülikoolid, andes väga tagajärjerikkaid saavutusi. Meil oleks tarvis alustada tegevust ..., et külvata usku enesesse, kasvatada kodaniku tunnet, juhatada inimesi töö sügavusele ja töördõmule,“ (ERA, 1108, 4, 584, l 96). Need Vilbaste mõtted on kooskõlas Soome rahvaülikooli kontseptsiooniga, mis taotlesid töökasvatuse kõrval õppijate kodanikutunde ja eneseteadvuse arengut ning sotsiaalse toimetuleku oskust (Leskinen, 1968). Samale osutab Knutas (2013), rääkides Skandinaavia

rahvaülikoolide demokraatiataotlustest sellel perioodil ning rõhutades kesksete väärtustena õppijate eneseteadlikkuse ja –identiteedi kujundamist ning iseloomukasvatust.

Kooli võeti õppima vähemalt 16-aastaselt ning õpilasel pidi olema läbitud algkool või olema sellele vastav haridus. Erandeid lubati vastavalt koolijuhhi otsusele (Rahvaülikool maal, 1924). Põhjustati seda nii, et rahvaülikool on mõeldud küpsele noorele, kes mõistab aega ja ruumi enda ümber ning tunneb selle vastu aktiivset huvi. Just selles eas tegevat noor inimene tõsisemaid plaane oma edasise elu suhtes ning olevat vastuvõtlik „kõrgematele ideedele ja aadetele“ (Ruus, 1936 I, lk 7). 1935. aastal läbi viidud analüüsist selgub, et õpilaste vanus kõikus küll üldiselt 16 ja 36 vahel, kuid 62% õpilastest olid 18-25-aastased. Üle 25 aasta vanuseid oli vaid 6% (Rahvaülikool arvudes, 1936).

Samuti oli oluline, et kooli õppima tuldaks vabatahtlikult – sooviga arendada ja ette valmistada end igapäevaseks eluks (Ruus, 1936 I). Ilmselt aitas sellele omalt poolt kaasa teadmine, et kooli lõpetamine mingisuguseid erilisi privileege ei andnud ega kindlustanud ilmtingimata ka ametikohaga. Vabatahtlikkusest oli ilmselt abi ka kooli kodukorrast lähtuvalt – õpilastel soovitati nimelt kaasa võtta oma viimase õppeaasta raamatud ühes kirjanduslooliste lugemikega ning terve rida majapidamistarbeid, mille hulgas voodipesu, tekk, padi, käterätikud ja väiksemad käsitöötarbed. Kooli poolt olid olemas lauanõud ja söögitarbed. Kuna elati üheskoos – 5-6 õpilast toas, rõhutati, et teenindavat personali koolis ei ole – kõik majapidamistööd, mille hulka kuulus ka söögivalmistamine, pidid õpilased juhendaja abil ise tegema (Virumaa Rahvaülikooli õppekavad, 1924). Ka see, pealtnäha majanduslik külg, teenis loomulikult otsesest praktilist õppetöö täiendamise eesmärki, millest oli omal ajal lähtunud Grundtvig, kirjeldades kooli kui liberaalse hariduse keskust, elukooli (Kulich, 2002).

Nagu bakalaureusetöö esimeses peatükis nimetati, ilmestas tollast aega vilgas seadusloome, pikk menetlusperiood ja raskelt sündinud kompromissid (Trasberg, 2011). See jättis kahtlemata jälje ka Virumaa Rahvaülikooli käivitamisele ning edasisele tegevusele. Näiteks viitas Vilbaste juba oma 1926. aasta märkustes ja tähelepanekutes, et Soomes on rahvaülikoolide tegevus seadusandlikul tasemel reguleeritud. Ta kõrvutas seda Eesti ja eelkõige Virumaa Rahvaülikooli ebakindla olukorraga ning tegi ettepaneku vastavasisulise seaduse vastu võtmiseks (ERA, 1108, 4, 584, 195–102). Rahvaülikoolide seaduse esialgse kavandini jõuti aga alles 1939. aastal (ERA, 324, 1, 475).

Hoolimata teatavast ebakindlusest alustas kool 1. novembril 1925. aastal tegevust. Avaaktus, millest võttis osa ka tollane haridusminister H. B. Rahamäe, toimus 6. detsembril ning selleks ajaks oli kooli nimekirjas 71 selleks soovi avaldanud noort (Ruus, 1936 II). Kooli

lõpetas kevadel 61 õpilast, kellest vaid 14 olid mehed. Ebakindel rahaline olukord, sellest tulenenud lahkkelid kooli pidaja ja juhataja vahel ning üksteisele vastu käivad artiklid ajakirjanduses rikkusid oluliselt kooli mainet ja nii langes õppida soovijate hulk kolmanda õppeaasta alguseks 18-ni (Rajari, 1978).

Niisiis mõjutas kooli käivitamist ja arengut oluliselt just ebakindel rahaline olukord. Ka eespool viidatud konfliktid koolijuht Vilbaste ja seltsi juhatuse vahel olid sellest tingitud. Eesti Rahvusrhiivis on talletatud hulgaliselt kirjavahetust ja dokumente, mis toda konflikti ka kajastavad (ERA, 4148, 1, 44), kuid mille lähemat käsitlemist töö autor praeguses kontekstis vajalikuks ei pidanud. Küll aga näitab Virumaa Rahvaülikooli Seltsi kiri 21. oktoobrist 1925 (ERA, 1108, 4, 584) haridusministeeriumile, et tõsiseid majanduslikke probleeme põhjustas ka eelneva kogemuse puudumine taolise kooli pidamisel. Nimelt ei osatud ette näha, et mõisas olemas olev mööbel ja muu sisseseade vajab nii suurel määral välja vahetamist, elektriühendusest ei piisa veevaesel aastaajal ning et sissetulekud jäävad loodetavast oluliselt madalamaks. Kirjas tuuakse välja, et „ideelist poolehoidu on, aga selle juures ei ole selts majanduslist toetust ei seltskonnalt ega omavalitsustelt tarvilisel määral saanud, ega ole seda ka praegu loota. Seltsi arvates ei peaks aga säärane ettevõtte, nagu rahvaülikool, ometi surmale suikuma, pealegi nüüd, kus meie hariduspoliitika juhtimises uusi teid otsitakse.“ (lk 73). Üheks tähelepanuväärsemaks toetava suhtumise puudumise näiteks käesoleva töö autori jaoks on Vabariigi Valitsuse 16. juuli 1926 otsus nr 3033, millega jäetakse kinnitamata põllutööministri ettepanek vabastada selts 1925. ja 1926. aasta rendi maksimisest ning lubada nimetatud vahendeid kasutada õppevahendite soetamiseks (ERA, 4148, 1, 44, 1 147).

Keeruline olukord viis 1927. aasta suvel selleni, et koolijuhataja Vilbaste lahkus pea kogu kooli personaliga töölt. Ametisse jäi vaid käsitööõpetaja Marta Roobere, kes töötas koolis selle sulgemiseni, 1940. aastani (Ruus, 1936 II).

1927. aastal kutsuti kooli juhtima kogenud pedagoog ja haridusjuht Jaan Ruus, kes jäi sellesse ametisse kooli sulgemiseni 1940. aasta augustis. Ruus oli lõpetanud 1902. aastal Tartu Õpetajate seminari, töötanud õpetajana lisaks Eestile ka Peterburis ja Leipzigris, juhtinud Ambla ühisgümnaasiumi ning töötanud Läänemaa Õpetajate seminaris (Vender, 1937). Olles Virumaa Rahvaülikooli juhataja, töötas ta ka aastaid Eesti Haridusliidu juhatuses, vastutades rahvaülikoolide toimkonna tegevuse eest (Laane, 1994).

Koolijuht Jaan Ruus (1936 I, lk 9) sõnastas kooli eesmärgi ja põhimõtted, vastates ühtlasi küsimusele „Mis on rahvaülikool?“ nõnda:

Ta on selle osale meie noortest, kes peale algkooli ja võib-olla mõne lühiajalise kutsekooli lõpetamist astuvad otse tegelikku ellu (ja neid on rõhuv enamus) kõrgemaks

kooliks, ülikooliks, kus nad võivad omandada haridust, teadmisi ja oskusi selleks, et oma harilikke kutseülesandeid täita teadlikult ja asjatundlikult, kuid selle kõrval võtta ka osa oma rahva vaimlisest elust, ühe sõnaga olla täisväärne rahvaliige ja riigikodanik.

Jaan Ruusi ajal õpetajate koosseis stabiliseerus (Rajari, 1978). Ilmselt aitasid sellele kaasa õpetajate palkade püsimine tolle aja kohta piisaval tasemel, töökoormuse korrigeerimine ning koolijuhi isiksus. Rajari uurimuse järgi oli igal õpetajal lisaks õppetööle veel terve hulk lisakohustusi. Nii juhendati õpilaste ettekandeid, näiteringi ja kooli raamatukogu. Kooli juhataja ülesandeks oli kooli raamatupidamine, elektri jaama käitus, õpiringide juhendamine jne. Kuna personali oli vähe, pidi noormeeste käsitööõpetaja tegema ka tegelikke remonditöid. Sama kehtis tütarlastele käsitööd andva õpetaja kohta. Suvekuudel valmistasid õpetajad kangaid, tegid sisse hoidiseid ning viisid läbi ümbruskonna inimestele erinevaid praktilisi kursuseid. 1937/38. õppeaastal oli õpetajate koormuseks lisaks eelpool loetletule 21-26 tundi nädalas (Rajari, 1978).

Mida aasta edasi, seda enam hakkasid muret valmistama amortiseerunud hooned. Remont nõudis palju vahendeid, neid aga koolil polnud. Oma osa mängis selles ka kolmekümnendate alguse majanduskriis ning haridusministeeriumi toetuse vähenemine. 1937. aastal soovitati koolil tegevuse jätkamiseks esitada taotlus kutsekooliks muutmiseks. Sellesisulise palve kool sama aasta aprillis ka esitas. 1938. aastal alustati rahvaülikoolide seaduse välja töötamist. Selle järgi oleks riik võtnud sealsete õpetajate palgad enda kanda, kuid enne tulnuks kooli pidamiseks luua sihtasutus. Ka selle töö võttis Virumaa Rahvaülikooli Selts ette ning 22. oktoobril 1938 kinnitati üldkoosolekul loodava sihtasutuse põhikiri. Sihtasutuse loomine aga takerdus, kuna paljud loodetud liikmed ei soovinud selles osaleda. 7. augustil 1940 võeti vastu eraõppeasutuste likvideerimise seadus, millega 20. augustist samal aastal kool suleti (Rajari 1986).

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et Virumaa Rahvaülikooli Selts lähtus kooli asutades selgelt tollastest hariduspoliitilistest suundadest ning võttis eeskujuks naabermaade positiivsed kogemused. Silmaringi ja ilmavaate arendamine, isamaaline kasvatus ja ideaalid olid eesmärkideks, millest juhitud nii tegelikkuses kui ka kooli avalikkusele tutvustades. Keskenduti eelkõige täiskasvanud ja maalt pärit küpsetele noortele soovides nende kasvatamisega kaasa aidata nende hakkamasaamisele ja maapiirkondade ühiskondlikule elule.

Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe korraldus

Õppetöö Virumaa Rahvaülikoolis kestis 1. novembrist 10. maini, selle aja jooksul anti ca 1200 tundi (Rajari, 1978). Erinevate arhiividokumentide põhjal saab kokkuvõtlikult väita, et aja jooksul küll õppetöö maht ja õpetajate koormus pisut vähenes, kuid rõhuasetused, teemad ning õpilaste päevakava jäi põhimõtteliselt samaks.

Tunnid algasid varakult ja kestsid õhtuni välja (Ruus, 1934). Väga hea ülevaate kooli igapäevasest tööst teeb Jaan Ruus 1934. aasta *Arengus* ilmunud artiklis „Pilk rahvaülikooli sisemisse ellu“. Ühtlasi illustreerib see ilmekalt eelmises peatükis viidatud kooli tutvustavaid ja reklaamivaid kirjutisi, mida selle tegutsemisaastate jooksul arvukalt avaldati (vt lisa nr 1).

Õppekava jagunes tinglikult kolmeks: erialaained, nagu põllu- ja kodumajandus ning aia- ja käsitöö; üldained, milles käsitleti teemasid eesmärgiga laiendada õpilase silmaringi ning tutvustada lähemalt kultuuriga – ajalugu, kirjandus, eetika, emakeel, rahvaluule; kolmas osa ainetest valmistas õpilasi ette aktiivseks ühiskonnaeluks – teemade hulka kuulusid seltsitegevuse teooria, kõneharjutused, ühistegevus, raamatupidamine jne (Ruus, 1933). 1924. aastal avaldatud *Virumaa Rahvaülikooli Õppekavad* annavad võimaluse lähemalt nende sisuga tutvuda. Arhiividokumentide seas esinevad erinevate aastate tunniplaani ning eespool välja toodud koolijuht Ruusi artikkel lubavad järeldada, et aastate jooksul erinevate ainete osakaal õige pisut küll varieerus, kuid üldiselt jäid põhimõtted samaks.

Tunniplaanis ajaliselt kõige suurema mahu võtsid **erialaained** 24 nädalatunniga. Väga oluliseks peeti praktilise ja teoreetilise osa kõrvutamist. Nii näiteks võeti tehnilise joonestamise käigus läbi valdkonna algtõed ja tähtsamad geomeetrilised mõisted. Praktilise joonestustööna valmis näiteks mõni konkreetne mööblitüki (taburet, raamaturiul, öökapp vms) kavand, mis sai omakorda aluseks tegeliku mööblitüki valmistamiseks. Tollases kõnepruugis *meeskäsitöö* tutvustas lisaks levinumaid tööriistu, nende kasutamist ja kodus leiduvatest käepärastest materjalidest tarbeasjade valmistamist. Selgitati olulisemaid põhimõtteid, kuidas töökohta korras hoida, vahendeid hooldada ja remontida. Kindlasti oli heaks täienduseks metsaasjandus, milles vaadeldi küll eelkõige kohalike metsade olulisemaid puuliike ja tarbepuu kasvatamist aga ka nende praktilist kasutamist majapidamises ja tiseritöös.

Naiskäsitöö jagunes kaheks laiemaks valdkonnaks: õmblemine ja kangakudumine. Õpe toimus samuti praktilise tööna ja selle eesmärgiks oli eelkõige kodus olemas olevaid vahendeid ja materjale otstarbekalt ja nutikalt kasutama õppida – nendest maitseka ja praktilise sisseseade tegemine. Suuremad tööriistad nagu kangaspuud, õmblusmasinad ja

triikimisvahendid olid koolis olemas, materjalid ja kuluvahendid pidid õpilased ise hankima. Koolis valminud töö võisid õpilased peale kevadist käsitöönäitust endale saada.

7-8 tundi nädalas oli ette nähtud põllumajandusele, loomapidamisele ja aiatööle. Ained olid eelkõige teoreetilist laadi ning käsitlesid üldiseid taime- ja loomakasvatuse põhimõtteid ning nõudeid, valdkonnaga seotud füüsikalist ja keemilist terminoloogiat, paljundamist, parasiite, talutoodangu käitlemise põhimõtteid jne. Tutvustati ka kaasaegseid tööriistu. Õpilaste taust ning õppe läbi viimise korraldus (ühiselt koos elavad peamiselt maanoored) andis võimaluse üksteiselt õppida ja kogemusi vahetada. Samuti arutleda huvipakkuvate teemade üle ka väljaspool klassiruumi.

Heaks praktilise elukorralduse ja õppe ühendamise näiteks on „sisemine majapidamine ja toiduvalmistamine“. Kuna koolis teenindavat personali palgal ei olnud, olid kõik majapidamistööd õpilaste kanda. Mõistagi vastava eriala õpetajate juhendamisel. Loomulikult olid tollased maanoored antud valdkonnas ka ise küllaltki kogenud, kuid lisades praktilisele poolele teoreetilise osa kaasaegsete majapidamisvahendite tutvustamise, eluruumide soojustamise, parasiitide tõrjumise, pesu pesemise jmt näol, muutus majapidamistöö ühiseks üksteiselt õppimiseks.

Üldainete eesmärgiks oli laiendada õpilaste silmaringi ning tutvustada lähemalt Eesti ja maailma kultuuriga. Kuigi tinglikult võib väita, et antud ainetele oli nädalas ette nähtud 13 tundi, varieerus see number olenevalt teemadest ning nende põimimisest erialainete ja kodanikuõpetusega.

Emakeeles korrati eelkõige õigekirja. Kuna õpilaste taust oli erinev, jaotati nad vastavalt nende tasemele rühmadesse. Sihiseade oli enese mõtete korrektselt kirjalikult väljendamisel. Nii oli vähemalt G. Vilbaste koolijuhiks olemise ajal õpilastel kohustuslik kirjutada töid käsikirjalisse kooli nädalalehte Lemmik ning mille üle hiljem ka ühiselt arutleti. Ainet täiendas kirjandus, kus oli samuti oluline osa tekstianalüüsil – nende ilmekal ette kandmisel ning ühisel arutelul. Paralleelselt käsitleti ka tollal levinud kirjandusvoolusid ning kirjanduse ajalugu. Tunniplaanis oli eraldi välja toodud ka rahvaluule ühe nädalatunniga, mille käigus õpiti tundma esivanemate vaimuilma, kombeid ja usundeid. Ka selles aines käsitletud teemad leidsid arutlemist emakeeles ja kirjanduses – just iseseisvate kirjalike töödena.

Ajalugu jagunes üldiseks ja eesti ajalooks. Kui viimase all võeti läbi teemad alates esimestest teadetest eestlaste kohta, lõpetades Eesti iseseisvumisega, siis teist käsitleti paralleelselt, saamaks aimu ühe või teise eestlaste jaoks olulise ajaloosündmuse põhjustest.

Maateaduse ja loodusloo põhirõhk oli eelkõige Eesti majandusgeograafia ja kohalike taimede bioloogia uurimisel. Arutleti Eesti ja naaberriikide piirkondlike eripärade üle

(maavarad, tööstused, tuluallikad) ning vaadeldi taime- ja loomariiki. Seda peamiselt põllumajanduslikust vaatevinklist lähtuvalt, mida lubab järeldada 1924. avaldatud õppekavas kasutatud väljend „kasulikud ja kahjulikud linnud“.

Ka rehkendusel oli oma kindel koht õppekavas. Nagu emakeeleski jaotati ka siin õpilased vajadusel vastavalt tasemele rühmadesse. Korraldus peamiselt algkoolis õpitut – murd- ja kümnendarvud, protsendid, geomeetria, kuid ülesanded olid praktilisema suunaga. Eelkõige toetamaks raamatupidamises õpitavat ning pidades silmas talumajapidamise vajadusi.

Kodanikuõpetuse eesmärk oli valmistada õpilased ette aktiivseks ühiskonnaeluks. Kaks tundi nädalas pühendati konkreetselt kodanikuteadusele, käsitlemaks ühiskonna tekkimist, tema arengut ning erinevaid ühiskonnakorralduse vorme. Arutleti ühiselt Eesti Vabariigi riigikorralduse, kohalike omavalitsuste ning seltsi- ja ühistegevuse põhialuste üle. Lisaks õpiti asjaajamise põhialuseid, koostades mitmesuguseid ametlikke kirju. Vähetähtsaks seltsi- ja ühistegevuse korralduse juures ei saa pidada ka raamatupidamise aluseid, kus vaadeldi küll eelkõige selle vajalikkust ja üldisemaid mõisteid, kuid tehti ka lihtsamaid harjutusi. Eespool välja toodud emakeeles, kirjanduses ja ajaloo kasutatud meetod – kirjalike tööde ette kandmine, oli seotud ka kõnekoosolekute praktikaga. Kui ühelt poolt andis see võimaluse omandada koosolekute pidamise üldisemaid reegleid ja korda, siis teisalt andis võimaluse taaskord avaliku esinemise harjutamiseks. Nii lepiti eelnevalt kokku arutlusele tulevad teemad (ajalugu, rahvakultuur jne), jagati rollid ja viidi läbi koosolek vastavalt korrale. Oma teemad aruteludeks andis ka usuõpetus, mis keskendus oma ühe nädalatunniga küll peamiselt kiriku- ja religiooniajaloole, kuid milles käsitleti ka moraali küsimusi ning Piiblis kujutatud isikuid, keda ühel või teisel põhjusel võiks eeskujuks tuua.

Heaks kodanikuks olemise aluseks peeti head tervist, seetõttu pühendati nädalas kokku viis tundi tervishoiule ja karskusõpetusele ning kehakultuurile. Räägiti inimkeha üldisest anatoomiast, tervishoiust, levinud haigustest, nende profülaktikast ja ravist ning esmaabist. Tutvustati ka alkoholi mõju inimorganismile. Lisaks toimusid naistele ja meestele eraldi võimlemistunnid, hoidmaks end füüsiliselt vormis ning õppimaks erinevaid rahvuslikke mänge (Virumaa Rahvaülikooli Õppekavad, 1924).

Kõike eespool kirjeldatud raamis ühiselu, mille käigus elati tubades viie-kuuekesi koos. Ühised olid saal, lugemis- ja söögituba (Ruus, 1936 III). Koolis tegutses õpilasuuring, mille ülesandeks oli õpilaste vaba aja sisustamine, see korraldas kõne- ja kirjandusvõistlusi, toimetas ajakirja. Töötas ka õpilasettevõtte, mille ülesandeks oli koolitarvete ost-müük ning mis teenis sellega isegi arvestatavat tulu. Koolis lavastati näitemänge, millede tarbeks valmistati ise lavadekoratsioonid. (Rajari, 1978).

Huvitavaks erisuseks, võrreldes Soome rahvaülikooli õppekavaga, oli usuõpetuse teema. Kui Virumaa Rahvaülikoolis pühendati sellele tähelepanu väga väikeses mahus, siis Soome rahvaülikoolides õpetati usuõpetust koos eetikaga nii eraldi aiena kui läbiva teemana teistes ainetes (Leskinen, 1968).

Eeltoodust saab järeldada, et Virumaa Rahvaülikooli õppekava oli omavahel väga tihedalt läbi põimunud. Mitte ainuüksi ained, kus toimus erinevate teemade n-ö riskäsitlus, vaid ka teoreetiline ja praktiline osa. Paremaste seoste loomiseks ning olemasolevatesse teadmistesse uute tahkude toomiseks korrati algkoolis õpitut, kõrvutati seda tegeliku eluga, toodi paralleele ajaloos jne. Saadi selgelt aru, et teoreetiliste teemade praktiliselt järele proovimine jääb hästi meelde ning kaasõpilaste kogemuste kõrvutamine lisab uut kvaliteeti. Ühise elukorralduse plussideks oli lisaks õpilaste omavaheliste kogemuste jagamisele ka õpetaja pidev kohalolu – see andis võimaluse igal ajal nõu küsida ning õpingute ja seltsitegevuse juures tuge saada. Üksteiselt ja üksteisega koos õppimine kinnistas ilmselt harjumust seda ka edasises elus teha ehk siis muutis õpilased ühiskondlikult aktiivsemaks. Selle täiendamine oskusega väljendada end kirjalikult, kaitsta mõtteid suuliselt ning seda üldiselt levinud koosolekute pidamise korda ja argumenteerimistavasid järgides muutis õpilased ilmselgelt paremateks kodanikeks.

Virumaa Rahvaülikooli kutse- ja kodanikuõppe peamised taotlused

Virumaa Rahvaülikooli Seltsi juhatus A. Thomsoni eestvedamisel võrdleb oma peamisi taotlusi Grundtvigi omadega Taanis, seda läbi kogu kooli tegutsemisaja. Thomson toob välja probleemid, millele just rahvaülikool lahenduse peaks leidma. Mõneti võib neid võrrelda probleemidega, mis tänapäevalgi esile tikuvad – suund linnastumisele, vähene arusaamine poliitikast ja huvi puudumine selle vastu, madal ühiskondlik aktiivsus (ERA, 2008, 1, 344). Õppekava sihiseades (Rahvaülikool maal, 1924) märgiti: „olgu meie eesmärk: tublidus, wabadusearmastus ja inimkonna terwikusse kuulumine“ (lk 4). Just kodanikuõpetuse väärtustamine ja keskmesse seadmine andis rahvaülikoolidele lõpuks elujõu ja ka ametliku hariduspoliitika toe. Nii oli ka näiteks Rootsis antud rahvaülikoolidele alates 1919 tingimusteta toetus, seda just põhjusel, et nad valmistasid ette õpilasi, kes olid valmis võtma aktiivse kodaniku rolli. Ja see oli väärtus, mida jagas kogu ühiskond - nii poliitikut kui ka rahva enamus (Maliszewski, 2014, lk 391).

Ka Virumaa Rahvaülikoolis taotleti aktiivset kodanikuhoiakut ning iseseisvas riigis toimetulekut. Seda väidet toetab nii kooli kutse- ja kodanikuõppe analüüs, kui ka sugugi mitte vähetähtis fakt, et rahvaülikooli lõpetanutel oli võimalik taotleda maavalitsuse

haridusosakonnalt vastavasisuliste eksamite sooritamisel 6. klassi lõputunnistus (ERA, 3138, 1, 2174). Kooli vilistlased märkisid vilistlaste eestvedamisel 1934. aastal läbi viidud küsimustiku põhjal järgmist: 95,5% hinnangul pakkus kool neile midagi positiivset, 60% nendest leidis, et teadmistest olulisem oli kooli juures selle kasvatuslik aspekt (Kinkar, 1993). Samuti ilmnis, et 84% lõpetanutest jätkas tööd põlluharijana. 87% vilistlastest võttis aktiivselt osa seltsitegevusest, neist omakorda 40% juhatuse liikmena (Rahvaülikool arvudes, 1936). Kindlasti mõjutas neid küllaltki suuri aktiivsuse numbreid ka see, et kooli tulid juba keskmiselt aktiivsemad noored, kuid kooli mõju noorte edasisele tegevusele ei saa kuidagi alahinnata. Kooli tegevuse jooksul aastatel 1925-1940 lõpetas selle 685 noort (Rajari, 1978).

Kuigi rahvaülikoolide seaduse puudumist heideti ette, lisades, et see tekitab majandusliku poole pealt ebakindlust, rõhutati siiski, et positiivne on, et kool saab oma õppekava ja kooli töökorralduse ise paika panna. Arvestades eelkõige soove, vajadusi ja võimalusi (Ruus, 1936 II). Oldi seisukohal, et meetodite ja teemade valik ei peaks olema mitte määrustega ette kirjutatud, vaid lähtuma eelkõige õpilasest – tema olemasolevate võimete arendamisest.

Sidemed vilistlaste vahel jäid samuti tugevaks. Nii loodi 1929. aastal koolijuht J. Ruusi eestvedamisel vilistlaskogu. Selle eesmärgiks oli kooli ja vilistlaste vahel kontakti hoidmine ning üksteise toetamine ka väljaspool kooli. Liikmeks võisid olla kõik, kes olid kooli korralikult lõpetanud ning maksid liikmemaksu. Lisaks kaks korda aastas ilmunud bulletääni „Virumaa Rahvaülikooli Teated“ välja andmisele korraldasid seltsi liikmed vilistlaste kokkutulekuid, toetasid halvemal järjel õpilasi, tutvustasid kooli oma kodukandis ning aitasid aeg-ajalt endi seast statistikat koguda (Ruus, 1936 II).

Lõpetuseks soovib töö autor osutada piirangutele ning töö praktilisele väärtusele. Üheks töö piiranguks on kindlasti see, et ajaline distants ei lubanud läbi viia intervjuusid kooli vilistlastega. See oleks olnud väga oluline laiema konteksti tajumisel ja allikate usaldusvääruse hindamisel, samuti oleks see andnud hea võimaluse võrrelda koolipidajate ja juhtide poolt kirja pandud eesmärke ning õppekorralduse kirjeldust tegeliku eluga. Teiseks piiranguks oli töö autori vähene kogemus ajalooliste tekstide tõlgendamisel, et orienteeruda nii sisurikkas ja mahukas andmestikis ning oskus sellest tulenevalt olemasolevat ajaressurssi hinnata.

Töö praktiliseks väärtuseks on kindlasti panus piirkonna koduloo uurimisse ja populariseerimisse. Leitud autentset allikad ja kaasaegne taustakirjandus lubavad tõlgendada Virumaa Rahvaülikooli tegevust laiemas ühiskondlikus pildis ilma piirava nõukogude ajaloo diskursuseta (mille raames töötas Eduard Rajari, kes teemat on varem uurinud).

Käesoleval hetkel on ääretult keeruline hinnata, milliseks oleks kujunenud Virumaa Rahvaülikooli või Eesti rahvaülikoolide saatus laiemalt, kui 1940. aasta poleks nende tegevust katkestanud. Teada on, et põhjamaades tegutsevad taolised koolid endiselt edukalt (Knutas, 2013). On juba järgmiste võimalike uurimuste teemaks leida vastused küsimustele, kas meie praegune haridussüsteem vajaks käesolevas töös kirjeldatud maatüüpi rahvaülikooli või millised Virumaa Rahvaülikooli tollastest taotlustest kaasaegses Eesti haridussüsteemis katmata on.

Üks on aga selge, et Virumaa Rahvaülikooli peamine taotlus – kasvatada noorsugu ühiskondlikuks ja kodanikuteadlikuks, on aktuaalne ka täna. Mitte ainult ühiskonna abil, vaid ka ühiskonna heaks elamist tuleb õpetada.

Tänuõnad

Täna kõiki, kes mulle käesoleva töö valmimisel toeks on olnud. Eelkõige Uno Trummi juhendamast minu esimesi samme arhiivimaailmas ja Ludmilla Soed, kellega kohtumine Virumaa Rahvaülikooli minu jaoks ellu äratas. Samuti abikaasa Maarikat, kes tööd keeleliselt lihvida aitas ning lapsi, kes ühiselt veedetud aja vähesusse õpingute ajal kannatlikult suhtusid. Meenutan tänutundes ka meie hulgast hiljuti lahkunud Lembit Andreseni – tema elutöö ning meie omavahelised telefonivestlused Kunda hariduselu ajaloost olid ääretult sütitavad ja inspireerivad.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

..... 20.06.2016

(Allkiri ja kuupäev)

Kasutatud kirjandus

- Algkooli õppekavad.* (1928). Tallinn: Haridusministeerium.
- Andresen, L. (2003). *Eesti kooli ajalugu. Algusest kuni 1940. aastani.* (2. trükk). Tallinn: Avita.
- Eesti esimene hariduskongress. (1923). *Kaja*, 349.
- Esko, T. (2012). *Kodanikuharidus, kodanikuväärtused ja nende dünaamika uutes ja vanades demokraatiates.* Tartu: Tartu Ülikool.
- Grüntal, J. (1937). Algkooli lõpetajate juhtimine teistesse koolidesse ja ellu. *Eesti Kool*, 1, 23–29.
- Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>.
- Kiisel, O. J. (1937). Vabahariduse osa eesti kultuurielus. *Areng*, 1, 3–5.
- Kinkar, F. (1993). *Vabaharidus Eestis (1918-1940)*. Tallinn: Koolibri.
- Knutas, A. (2013). People's high schools in Scandinavia: a contribution to democracy? *International Journal of Lifelong Education*, 32 (6), 780–796.
- Kodanikuühiskonna Sihtkapital. (2016). Külastatud aadressil <http://www.kysk.ee>.
- Kulich, J. (2002). Residential folk high schools in Eastern Europe and the Baltic states. *International Journal of Lifelong Education*, 21 (2), 178–190.
- Laane, K. (1937). Vabaharidustöö-tegelaste suvipäevad Kundas. *Areng*, 7, 177–178.
- Laane, K. (1994). *Eesti Haridusliit 1924–1940. Mõteldes Eestimaa tuhandetele isetegevuslastele.* Tallinn: Haridusministeeriumi Metoodika- ja Koolituskeskuse trükikoda
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis.* Tallinn: Infotrükk.
- Laur, M., Pajur, A., Tannberg, T. (1997). *Eesti ajalugu II.* Tallinn: Avita.
- Leskinen, H. (1968). *The provincial folkschool in Finland.* Indiana University Monograph, Series in Adult Education, 3.
- Läänemets, U. (1995). *Hariduse sisu ja õppekavade arengust Eestis.* Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
- Maliszewski, T. (2014). Swedish Folk High Schools (Folkhögskolor): Past and Present. A Look from the Polish Perspective. *Universal Journal of Educational Research*, 2(4), 387–395.
- Norman, H. (1936). *Tehniline haridus Eestis.* Tallinn: J. Roosileht.

- Rahvaülikool arvudes. (1936). *Virumaa Rahvaülikool 1925–1935*. Tartu: Virumaa Rahvaülikooli Selts.
- Rahvaülikool maal*. (1924). Rakvere: Virumaa Rahvaülikooli Selts.
- Rajari, E. (1978). *Virumaa Rahvaülikool 1925–1940*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Ruus, J. (1933). Rahvaülikool vabaharidustöö tegurina. *Areng, 1*, 18–19.
- Ruus, J. (1934). Pilk Rahvaülikooli sisemisse ellu. *Areng, 7*, 145–147.
- Ruus, J. (1936 I). Mis on rahvaülikool?. *Virumaa Rahvaülikool 1925–1935*. Tartu: Virumaa Rahvaülikooli Selts.
- Ruus, J. (1936 II). Kümme aastat noorsookasvatuse tööd. *Virumaa Rahvaülikool 1925–1935*. Tartu: Virumaa Rahvaülikooli Selts.
- Ruus, J. (1936 III). Esimene eesti maarahvaülikool. *Areng, 1*, 4–6.
- The History and Philosophy of the Nordic Folk School Movement (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.scandinavianseminar.org/?id=101>
- Trasberg, K. (2011). *Keskkooli- ja gümnaasiumiõpetajate ettevalmistus Eesti Vabariigis (1918–1940) õpetajakoolituse ajaloolise kujunemise kontekstis*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Valgmaa, R., Jääger, T., Nõmm, E., Eesmaa, I. (2003). *Eesti vabaharidusliku koolituse analüüs*. Tallinn: Eesti Vabaharidusliit.
- Vender, E. (1929). Rahvaülikoolide päev. *Vabaharidustöö, 7–8*. 129–133.
- Vender, E. (1937). Jaan Ruus 10 aastat Virumaa Rahvaülikooli juhatajaks. *Areng, 9*, 205.
- Virumaa Rahvaülikooli õppekavad (1924)*. Rakvere: Virumaa Rahvaülikooli Selts.

Arhiividokumendid

- A. Thomsoni kiri Riigivanemale (ERA, 1108, 4, 584 l 87).
- A. Thomsoni ülevaade „Virumaa Rahvaülikool Kundas“ (ERA, 2008, 1, 344 l 9–19).
- G. Vilbaste märkused ja tähelepanekud rahvaülikoolidest (ERA, 1108, 4, 584 l 95–102).
- Rahvaülikoolide seaduse eelnõu kavand (ERA, 324, 1, 475).
- Vabariigi Valitsuse 16. juuli 1926 otsus nr 3033 (ERA, 4148, 1, 44 l 147).
- Virumaa Rahvaülikooli Seltsi põhikiri (ERA, 14, 3, 430 l 9–10).
- Virumaa Rahvaülikooli Seltsi kiri haridusministeeriumile (ERA, 1108, 4, 584 l 72–73).
- Virumaa Rahvaülikooli õpilaste 6. kl lõputunnistuse saamiseks moodustatud komisjoni koosoleku protokoll (ERA, 3138, 4, 2174).

Ruus, J. (1934). Pilk Rahvaülikooli sisemisse ellu. *Areng*, 7, 145-147.

Talve lähenemisega kerkivad uuesti päevakorrale kultuur- ja hariduslikud küsimused. Viimaste hulgas pälvib kahtlemata tähtsa koha meie küpsema noorsoo edasiharimise küsimus. Võimalusi edasiharimiseks on ju mitmeid, nii koduseid (õpiringid, kodukeskkool jne.) kui väliseid (mitmesuguste õppeasutuste näol). Viimaste hulgas erilise koha omab põhjamaa-tüübiline rahvaülikool ja nimelt selle poolest, et ta oma õppekava ja töökorralduse poolest kõige enam vastab noorte seltsitegelaste enesehariduslikele nõuetele.

1933. a. „Arengu“ esimeses numbris ilmus kirjutus rahvaülikooli üldistest põhimõtetest ja õppekavast. Eelolevates ridades katsume põgusalt pilku heita kooli igapäevastesse sisemistesse toimingutesse. Selleks teeme mõttes ühepäevase õppekäigu meie vanemasse – Virumaa-rahvaülikooli. Peame olema varakult kohal, kui tahame kogu päeva tegevust jälgida, sest juba kella kuue ajal hommikul leiame rahvaülikooli köögis rühma naisõpilasi kodumajanduse õpetaja juhatusel töötamas – valmistatakse hommikueinet. Töö on kiire, sest kella pool kaheksaks peab kõik valmis olema, et köögi rahvas võiks ühes teistega klassi tõtata – loengule. Peale köögi puhkab veel kogu maja öörahus, ainult mõned töofanaatikud on ühes köögi rahvaga üles tõusnud ja kopsivad omaette töökodades. Vaikus kestab kella seitsmeni. Nüüd kõlab äratuskell ja kogu suur maja ärkab: joostakse treppidel ja käikudes, tõtatakse pesutappa, kõigil on kiire, nii et vaevalt saab teineteisele „terehommikut“ öelda, sest kell ½ 8 algab esimene tund ja selleks ajaks peavad kõik olema klassis. Tund algab mõne üldtuntud lauluga ja selle järele süvenetakse käsilolevasse õppeainesse. Harilikult on esimesed tunnid määratud kas kodumaa kirjandus- või ajaloolisele. Et õpetaja oma aines ametlike kavadega seotud ei ole, et aine valikul kõik mitteoluline välja on jäetud ja vaatluse alla võetud ainult suured aja- ja kirjanduslugu tähistavad sündmused ja isikud, siis on võimalus õpetajal neisse süveneda põhjalikumalt. Et see ainult sellest kõneleb, mida ise hästi tunneb, mille tões ta veendunud, mida tähtsaks loeb noorte kuulajate vaimlisele arengule, muutub sõna elavaks, äratav ka elu kuulajates uute mõtete ja tunnete näol. Nii ei panda tähelegi, kui tund on jõudnud lõpule ja kell kutsub hommikueinele. Suurde söögisaali koguneb terve rahvaülikooli pere, õpetajad ja nende perekonnad ka ühes arvatud. Pikkade laudade taga istutakse ühiselt koos, vesteldes eelolevast päevatööst. Siin on ka koht, kus teatatakse eritoimingutest- ja korraldustest, mis vajalised eeloleval päeval, tervitatakse sünnipäevalapsi jne. Peale einet on väike vaheaeg, ja kell 9 algab jälle tund. Tähtpäevadel kogutakse enne seda tundi saali, kus laulu ja kõnega mälestatakse päeva tähtsust. Teine tund on enamasti mõni eriaine tund, näit.

põllu- või kodumajandus. Neis tundides lähtub õpetaja sagedasti õpilaste poolt esitatud tegelikest küsimusist, neid teoreetiliselt valgustades ja süstematiseerides; tunnid on seetõttu elulised, äratavad osavõttu ja tekitavad läbirääkimisi, mis kestavad edasi tihti ka järgneval vahetunnil.

Kell 11 koguneb terve pere saali, et siin pooletunni jooksul istumisest kangeks jäänud liikmeid mängides ja joostes vähe sirutada; soodsa ilmaga veedetakse pool tundi õues.

Edasi jätkub matemaatika või emakeele tund. Neis tundides jagunevad õpilased vastavalt eelteadmiste rühmadesse. Ka nende ainete õpetamine taotleb puhttehnilisi sihte, seetõttu käsitus praktiline, põhjenev õpilase isetegevusele.

Nii mööduvad neli hommikupoolset tundi, kaks järgnevat on määratud käsitööle. Selleks on rahvaülikoolis eritöökojad mees- ja naisõpilasile. Mehed asuvad hõövlipinkide taha, et meisterdada kappe, laudu, toole, mesipuid jne., tütarlapsed paugutavad kangaspuid ja vuristavad õmblusmasinaid. Töötatakse innuga, sest iga õpilase uhkuseks on kevadel koolist lahkudes võimalikult palju nägusaid asju kodu kaasa viia. Nii kaovad töötunnid otse lennates ja ei märkagi, kui kell kutsub juba lõunale.

Lõuna vaheaega, mis kestab kaks tundi, kasutatakse jalutamiseks, ajalehe lugemiseks, enesekorralduseks või puhkamiseks. Kuid kell neli algab uuesti töö.

Tuleb niinimetatud läbirääkimiste- ehk keskustelutund. Terve pere-õpilased ja õpetajad on koos, sagedasti ka ümberkaudsed vilistlased. Üks õpilastest asub juhatama koosolekut, teine refereerib, kuna kolmas protokollib käsitlusele tulevad küsimused, mis puutuvad tihedalt kokku maanoorte eluga, nagu näit. „maaelu kultuurilise taseme tõstmise“, „mispärast põgenevad noored maalt linna“ jne. Vaidlused muutuvad paiguti õige ägedaks, nii et koosoleku juhatajal küllalt on tegu läbirääkimisi õiges vaos hoidmisega, kuid õpetajate kaasabil leitakse viimaks siiski sobiv lahendus.

Nüüd jälle kiires korras alla saali veerandtunnilisele mängule, et koguda uut jõudu kaheks järgneva tunniks.

Kell 7 õhtul on õnneliku tööpäeva lõpp. Kuid tegevus ei lõpe veel kaugeltki. Peale õhtueinet näeme õpilasi kas üksikult või rühmiti väga mitmesuguste ülesannete kallal: siin harjutatakse klaveri juures laulu, lauljatest vähe eemal salkkond õpilasi on kogunenud õpetaja ümber – käib vaidlus eelmises tunnis puudutatud küsimuste kohta, kõrval toas on rahvatantsurühm tegevuses, kuna lugemise tuppa on kogunenud need, kes heast raamatust ja ajakirjast lugu peavad. Mõned üksikud on kogunenud klassi ja töötavad seal omaette homsete kooliülesannete kallal, kuna käsitööst eriti huvitatud on ammu siirdunud töökodadesse. Siin-sääal võib märgata alati ka õpetajaid, kes peatuvad üksikute rühmade juures, andes tarvilikul

korral seletusi ja juhatusi. Nii kaob tähelepanematult aeg, kell näitab kümnendat õhtutundi, õpilased lähevad oma tubadesse, poole tunni pärast kustuvad tuled – valitseb öörahu.

Nii mööduvad päevad rahvaülikoolis. Nad on tulvil täis tööd, kuid ometi ei väsita õpilasi, sest nad on huvitavad ja vaheldusrikkad. Iga päev toob midagi uut, midagi, mis elus nii tarvilik. Sellest see rõõmus meeleolugi. Rahvaülikool selle poolest teistest ehk erinebki, et ta püüab haarata noorte huviringi kõigekülgselt, rahuldada nende kõige mitmekesisemaid vajadusi. Seda ei tee ta niipalju ametliku õppetooli kaudu, kui eraviisil, ühendustesse astudes iga üksiku õpilasega.

Tugev isiklik side õpetajate ja õpilaste, samuti ka õpilaste eneste vahel ühes rahvaülikooli üldise aatelise õhkkonnaga on suurimaid kasvatuslikke tegureid ning rahvaülikooli kestva mõju põhjuseid. Saja kuuekümnepäevaga (umbes nii pikk on rahvaülikooli õppeaeg) suudab ta oma õpilasele pakkuda suure hulga elulisi teadmisi ja praktilisi oskusi, selgitada tema silmaringi, muuta tema tahtesuunda, juhtides selle positiivsetele ülesannetele.

Sellepärast tuleks noortel, kes kavatsevad asuda endaharimistöole, muude võimaluste kõrval tõsiselt kaalumisele võtta ka rahvaülikool, seda enam, et ta nii õppeaja kui ka õppimiskulude poolest on üks kättesaadavamaid õppeasutusi.*)

*) Virumaa Rahvaülikoolis kestab õpetus 1. nov. kuni 1. maini, õpetus tasuta, kuna ülespidamine ja korter maksab 12 krooni kuus.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Kaido Veski** (sünnikuupäev: **24.06.1981**)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kutse- ja kodanikuõppe korraldus ning taotlused Virumaa Rahvapäevade aastatel 1925-1940,

mille juhendaja on **Karmen Trasberg**,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2016